

De nauwe band tussen het Tweede Vaticaans Concilie (1962 - 1965) en de *Small Christian Communities* (SCC's)

Ecclesiologische overwegingen en criteria bij een hoopvolle ontwikkeling

Lezing maandag 3 maart 2008, tijdens het Pastoraal Congres,
2-4 maart 2008 te Helvoirt*

Dr. C.T.M. van Vliet, pastoor en theoloog

INHOUD

SCC = Small Christian Community

1. Inleiding: Is grijs de “kleur” van de Kerk?
2. Voorgeschiedenis en verloop van Vaticanum II in hun betekenis voor de SCC's
3. De SCC's geven vorm aan de veelkleurige Kerk van Vaticanum II: acht “kleuren” of dimensies
4. Theologisch fundament van de SCC's: *communio*-ecclesiologie van het Volk van God - met een sacramenteel karakter
5. Op weg naar een participatieve Kerk: spanningen en valkuilen voor de SCC's
6. Besluit: Small Christian Community en Universal Church Community: wordt wat je bent!
7. Korte samenvatting

1) Inleiding: Is grijs de “kleur” van de Kerk?

Geachte dames en heren,
ik wil beginnen met een vraag: welke kleur heeft de Kerk? Een merkwaardige vraag, denkt u wellicht. Een pientere misdienaar zal zeggen: ik weet al wat bedoeld wordt. In de Kerk zijn er vier kleuren: groen, paars, wit en rood. Dat zijn de kleuren, die de priester draagt wanneer ik misdienaar ben. Geen slecht antwoord. Veel journalisten en ook menig godsdienstsocioloog menen, dat grijs als het ware de “kleur” van de Kerk is. Zij schrijven over kerkverlating, vergrijzing en secularisatie. Statistieken over drastisch teruglopend kerkbezoek tijdens de laatste vijf decennia lijken hen in hun gelijk te stellen. Wanneer journalisten en menswetenschappers de Kerk slechts van buiten kennen, komen zij tot sombere berichten. Opmerkelijk is, dat deze groep van nieuwsgaarders en wetenschappers in verlegenheid werd gebracht door wat zij meemaakten tijdens de Wereldjongerendagen in Keulen 2005. Zo'n één miljoen jongeren kwam af op de afsluitende eucharistieviering op het Marienfeld. Dat paste niet in hun

voorstellingen van Kerk en secularisatie. Hoe dat te rijmen...? Voor sommige mensen omvat het geheugen echter slechts één of twee jaar. Veel berichten in media willen je nu weer opnieuw doen geloven dat “grijs” de kleur van de Kerk is.

Wie echter de Kerk ook van binnen kent, wie zich laat leiden door het principe “wie gelooft ziet meer”, wie in ontvankelijkheid en nederigheid op zoek gaat naar het kloppende hart en naar het wezen van de Kerk krijgt een heel ander beeld van de Kerk van Christus. Hij stelt vast dat de Kerk in staat was bedreiging van bijvoorbeeld het communisme te doorstaan en allerlei andere gevaren in haar lange geschiedenis te trotseren. Hij bemerkt dat bijna elke parochie vele, deskundige en betrokken vrijwilligers telt, die ertoe bijdragen dat vele parochies levendige geloofsgemeenschappen zijn. Men kan zelfs aantonen, dat het aantal gelovigen dat in de weekenden in Nederland de kerkdiensten bezoekt veel hoger ligt dan het aantal fans dat naar voetbalstadions gaat. In ieder geval zijn de kosten voor de staat voor politiebegeleiding en veiligheid van kerkgangers veel lager dan die voor de voetbalsupporters.

Wie dus nauwkeurig en ontvankelijk waarneemt ontdekt dat de geloofsgemeenschap een levendig organisme is, dat de Kerk een veelkleurige Kerk is! “Kleur” wordt hier gebruikt als metafoor voor de situatie van de Kerk en voor het diepere wezen van de kerkgemeenschap. Een gelovige duiding van de geschiedenis van de Kerk in de 20ste eeuw laat zien dat de Heilige Geest telkens weer nieuwe ontwikkelingen tot stand brengt in de geloofsgemeenschappen. Er is daarom reden voor hoop en vertrouwen. In de West Europese landen en in Noord Amerika wordt de Kerk kleiner in omvang, maar zij zal beslist een veelkleurige Kerk blijven, die het licht van Christus zal blijven weerkaatsen naar de samenleving toe. Maar beantwoorden christenen hun roeping die zij bij het Doopsel ontvangen hebben wel voldoende? Opmerkelijk is, dat er sinds twee of drie decennia in allerlei werelddelen *small christian communities* (SCC's) aan het ontstaan zijn. Deze *grassroots communities* ontstaan vaak van onderop en zonder directe sturing door bisschoppen. Bij alle voorzichtigheid mag men er het werken van de Heilige Geest in herkennen. Hij is de Helper, die de hele geschiedenis door telkens weer nieuwe impulsen aan de Kerk heeft gegeven. De SCC's kunnen niet los gezien worden van het Tweede Vaticaans Concilie en de periode die aan deze kerkvergadering vooraf ging. Voor een juist verstaan en voor een verantwoorde verdere groei van de SCC's is het onmisbaar, Vaticanum II als gebeuren en de theologie van het concilie nader te bestuderen.

2) Voorgeschiedenis en verloop van Vaticanum II in hun betekenis voor de SCC's

Men kan stellen dat er een lijn loopt van de vernieuwingsbewegingen tijdens de eerste helft van de 20ste eeuw, naar het Tweede Vaticaans Concilie en verder naar ontwikkelingen zoals het ontstaan van de SCC's. Men mag er het werken van de Heilige Geest in zien. Ik wil tevens stellen dat, zoals de bedoelde vernieuwingsbewegingen op moeilijkheden zijn gestuit, men ook mag verwachten dat de SCC's *mutatis mutandis* op moeilijkheden

zullen stuiten. We willen in deze paragraaf de “voorgeschiedenis” van Vaticanum II en haar betekenis voor de SCC's nader bestuderen.

Aan het begin van de 20ste eeuw zijn er in Kerk en theologie tekenen van verstarring te zien. Opmerkelijk is dat er in die periode tevens allerlei nieuwe bewegingen ontstaan. Tot de bewegingen behoren - ik noem er vijf -:

- de patristische beweging, die zich opnieuw bezighield met het denken van de kerkvaders en het leven van de vroege Kerk;
- de bijbelbeweging, die het ontstaan en de inhoud van de H. Schrift op een nieuwe wijze openlegde en vruchtbaar maakte voor het dagelijkse leven;
- de liturgische beweging, die het mysterie en het gemeenschapsaspect van de liturgie opnieuw benadrukte;
- de oecumenische beweging, die streefde naar hereniging van de christenen en naar wegen tot gemeenschappelijk getuigenis in de moderne wereld;
- en de apostolische lekenbeweging, die zich opnieuw bewust werd van de plaats en de zending van de leken in gezin, woonomgeving en beroep.

Deze bewegingen verschaften de theologie nieuwe impulsen en concrete vragen, en werden op hun beurt door de theologie kritisch begeleid en nieuwe wegen opgestuurd. Zoals gezegd: ik ben ervan overtuigd dat in die vernieuwingsbewegingen sporen van het werken van de Heilige Geest zijn vast te stellen. Zowel de *théologie nouvelle* - zo heette deze nieuwe theologische richting - als de nieuwe bewegingen werden door bepaalde groepen van gelovigen, door invloedrijke richtingen onder de ambtsdragers en door het Vaticaan met argwaan bekeken. Theologen als H. de Lubac, Y. Congar, H.U. van Balthasar en J. Daniélou werden door het Vaticaan tegengewerkt en velen onder hen kregen een leerverbod.

Ik wil even inzoomen op de Franse theoloog Congar (1904-1995). Hij schrijft dat bepaalde maatregelen hem zeer teleurstelden: Hij moest in de vijftigerjaren drie jaar wachten op het *nihil obstat* voor een boek, kreeg geen toestemming publicaties te laten vertalen en mocht bepaalde studiehuizen van de orde niet meer bezoeken. Hij heeft deze jaren beleefd als “donkere jaren” (*les années sombres*). Toch

raakte hij niet verbitterd, want hij begreep dat men voor de vernieuwing van de Kerk geduld dient op te brengen. Hij schrijft dat hij ongeduldig is bij het wachten op de metro, maar beseft dat de grote dingen van het leven om geduld, een actief geduld (*patience active*) vragen. En hij spreekt de overtuiging uit, dat het kruis de voorwaarde is voor ieder heilig werk.

Van waar die tegenwerking? Waarom die moeilijkheden? Omdat de SCC's evenals kerkelijke bewegingen die kort voor of na het Tweede Vaticaans Concilie zijn ontstaan - ik denk aan de Charismatische Vernieuwing, de Focolare-beweging, de beweging van San Egidio, de Taizé-beweging etc. - ook op moeilijkheden kunnen stuiten, is het belangrijk om op deze vraag in te gaan. Waarom tegenwerking? Ik wil wijzen op twee redenen. Allereerst: men kan wel beweren dat iets van de Heilige Geest komt, maar is dat dan altijd wel het geval? Is soms de menselijke geest met alle menselijke ondeugden niet overheersend? Er is daarom uitzuivering nodig. Er is "onderscheiding van geesten nodig" (vgl. 1 Kor 12,10). De ware vruchten van de Geest zullen in dat pijnlijke proces zichtbaar worden en vruchtbaar worden voor de grotere kerkgemeenschap. Een tweede reden van tegenwerking is, dat het nieuwe en het onbekende voor sommige mensen bedreigend overkomt. Sommige mensen willen alles bij het oude en het vertrouwde laten en openen als christenen hun hart niet voldoende voor het nieuwe dat van Boven komt. Paulus schrijft: "Blust de Geest niet uit, kleineert de profetische gaven niet, keurt alles, behoudt het goede. Houdt u verre van alle soorten van kwaad" (1 Tes 5,19-22). Leven volgens dit devies vraagt om een actief gebedsleven en om een ontvankelijke en ook studieuze levenshouding.

Met de aankondiging van een oecumenisch concilie door Johannes XXIII op 25 januari 1958 brak er een nieuwe periode aan. Wat door de nieuwe paus aanvankelijk was bedoeld als een kleine en kortdurende kerkvergadering zou uitlopen op het grote Tweede Vaticaans Concilie dat van 1962 tot 1965 gehouden zou worden. Vele inzichten van de theologische vernieuwing en vele verlangens van de kerkelijke bewegingen

zouden door het Tweede Vaticaans Concilie worden gerecipieerd, na op het niveau van de wereldkerk kritisch doordacht en indien nodig op bepaalde punten gecorrigeerd te zijn. Deze grote kerkvergadering wordt als het belangrijkste kerkelijke gebeuren van de vorige eeuw gezien en wordt terecht als een geschenk van de Heilige Geest beschouwd. De genoemde theologen H. de Lubac, Y. Congar, H.U. van Balthasar en J. Danielou werden gerehabiliteerd en - het kan verkeren - alle vier werden vele jaren later tot kardinaal verheven. Wat is het geheim van de bewegingen die in het concilie zijn uitgemond en van de personen die het concilie hebben voorbereid? Ik wil hiervoor de twee begrippen *resourcement* en *aggiornamento* gebruiken. *Resourcement* - ook wel de beweging *ad fontes* genoemd - wil zeggen dat je teruggrijpt op de grote en betrouwbare bronnen van de Kerk. Dat zijn op de eerste plaats de H. Schrift en voorts de geschriften van de grote kerkvaders als Augustinus, Ambrosius, Johannes Chrysostomus, Basilius en ga zo maar door. *Aggiornamento* wil zeggen het streven de Kerk "bij de dag te brengen", dat wil niet zeggen aanpassen aan de opvattingen en zeden van de heersende cultuur, maar zoeken naar vormen en concepten waarmee de geloofsrijkdommen van evangelie en kerkelijke traditie op een aantrekkelijke wijze aan tijdgenoten doorgegeven kunnen worden. Wanneer de SCC's een gezegende toekomst tegemoet willen gaan, zou ik hen willen uitnodigen zich te beraden op wat de dubbele beweging van *resourcement* en *aggiornamento* voor hen kan betekenen.

Bij de vraag naar de betekenis van Vaticanum II voor de SCC's kan men twee benaderingen onderscheiden. Men kan kijken naar het concilie als gebeuren, naar het verloop van het concilie. Verder kan men kijken naar de theologie van het Concilie. Dus naar vragen als: wat leert het concilie over Kerk, wereld, Openbaring en taak van de gedoopten? Uit praktische overwegingen wil ik over de eerste benadering - het concilie als gebeuren - kort zijn. Ik stel vast dat het concilie geen gemakkelijk en soepel gebeuren is geweest. Uiteenlopend opvattingen stuiten op elkaar. Vooral ging het over verschillen in visie tussen hen die neoscholastisch dachten en hen die

zich veel meer openen voor wat er leefde in de moderne samenleving, onder de genoemde vernieuwingsbewegingen en onder de theologen van de *théologie nouvelle*. Hoe die tegenstellingen te overbruggen? Door de ontmoetingen van curieleden, waarvan een aantal nooit buiten Italië was geweest, met bisschoppen uit diverse landen en continenten, met dus uiteenlopende ervaringen, groeide er begrip voor elkaar. Met name door het gemeenschappelijk vieren van de liturgie, van de eucharistie groeiden de conciliedeelnemers in het verstaan van het gemeenschappelijk geloof en - zo zou je kunnen zeggen - groeiden zij in openheid “voor wat de Heilige Geest hen wilde zeggen”. Dat laatste schrijf ik met een verwijzing naar hfd 15 van de Handelingen, waar gesproken wordt over het zgn. apostelconcilie (Hnd 15, 1-29, m.n. vers 28). De gemeenschappelijke liturgie, ontmoetingen met medegelovigen en andere tijdgenoten en inhoudelijke gesprekken blijven voor een dynamische eenheid van de Kerk van wezenlijk belang. Ook voor de verdere ontwikkeling van de SCC's zijn zij van fundamentele betekenis.

3) De SCC's geven vorm aan de veelkleurige Kerk van Vaticanum II: acht “kleuren” of dimensies

Bij de vraag naar de betekenis van de theologie van Vaticanum II voor de SCC's zou je de these kunnen uitwerken, dat de snelle groei van de SCC's, zoals men die de laatste decennia in vele landen, ja in veel werelddelen kan vaststellen, ondenkbaar en onmogelijk zou zijn aan het einde van de 19de eeuw, dus in de jaren na het Eerste Vaticaans Concilie (1869-1870). De tijd was er toen eenvoudig nog niet rijp voor. We kunnen dit hier niet verder onderzoeken.

In deze paragraaf willen we een dubbele these behandelen. Deze luidt: het theologische fundament van de SCC's vormt de ecclesiologie van het Tweede Vaticaans Concilie. En anderzijds geldt, dat de kleine kerkgemeenschappen het gedachtegoed van Vaticanum II juist concretiseren, erfahrbaar en zichtbaar maken. Als uitwerking van deze these het volgende. Op zoek naar het

zelfverstaan van de Kerk schildert Vaticanum II in de dogmatische constitutie *Lumen gentium* (LG) een Kerk die bestaat uit acht kleuren. Het woord kleur gebruik ik als metafoor om te verwoorden, dat de Kerk geen saaie, grijze realiteit is, maar een vitaal, kleurrijk organisme vormt. In plaats van het woord “kleur” kan theologisch gezien beter over “dimensie” gesproken worden. Je kunt stellen, dat de Kerk van Vaticanum II een achttal dimensies kent. Deze corresponderen met de acht hoofdstukken van LG. We laten deze acht dimensies in het kort de revue passeren.

a) De Kerk heeft een mysterieuze dimensie en deze wordt uitgewerkt in het eerste hfd van LG met als opschrift “Het mysterie van de Kerk”. Hier wordt duidelijk gemaakt dat de Kerk allereerst een *geloofs-gemeenschap* is en pas binnen het heilsplan van God met de mensen begrepen kan worden. Je zou kunnen zeggen dat deze dimensie in het zoeken naar een persoonlijke relatie met God door de leden van de SCC's erfahrbaar wordt.

b) De Kerk heeft ten tweede een communautaire dimensie, waarover gesproken wordt in het tweede hoofdstuk met het opschrift “Het volk van God”. Hier wordt de gemeenschappelijke waardigheid en zending van alle gedoopten als leden van het éne Volk van God benadrukt. Deze dimensie krijgt gestalte in het belang dat binnen de SCC's wordt gehecht aan het doopsel en vormsel van christenen.

c) en d) Vervolgens behandelt LG twee afzonderlijke groepen binnen het éne Volk van God, namelijk de gewijde ambtsdragers - en in het bijzonder het episcopaat - (hfd III) en de leken (hfd IV). Hiermee corresponderen de derde en vierde dimensie van de Kerk, de hiërarchisch-apostolische dimensie en de laïcale wereldgerichte dimensie. De katholieke Kerk en dus evenmin de SCC's zijn ondenkbaar zonder de eigen plaats en zending van de bisschoppen te honoreren. Eveneens kan de Kerk en kunnen de SCC's niet vruchtbaar zijn zonder de gerichtheid op en de dienst aan de samenleving en de wereld. Hier ligt voor de leken een bijzondere taak. Vandaar de genoemde laïcale wereldgerichte dimensie.

e) en f) De dimensie van de navolging wordt uitgewerkt in hfd V. Het spreekt over de

roeping van alle gedoopten tot heiligheid, tot evangelische volmaaktheid. Die algemene roeping krijgt in het religieuze leven door de beoefening van de evangelische raden een bijzondere vorm (hfd. VI). Het moge duidelijk zijn, dat de navolging van Christus - ook in de bijzondere vorm van de evangelische raden - een centrale plaats innemen in het leven van de SCC's.

g) en h) Tot slot de zevende en de achtste, de eschatologische dimensie en de mariale dimensie van de Kerk. Deze worden ontvouwd in de laatste twee hoofdstukken van LG. Hfd VII behandelt het eschatologische karakter van de Kerk. Zij is een pelgrimerende gemeenschap, die op weg is naar haar voltooiing aan het einde der tijden. Waartoe de Kerk als geheel is geroepen wordt op personale wijze reeds zichtbaar in Maria. Over haar spreekt hoofdstuk VIII, het slothoofdstuk. Op de een of andere wijze dienen de eschatologische en de mariale dimensie ook het leven de SSC's te karakteriseren.

Van de acht hoofdstukken van LG kan geen enkel hfd gemist worden, wanneer men op zoek is naar een evenwichtige visie op de Kerk. Met haar acht dimensie schildert LG het zelfverstaan van de katholieke Kerk. Het is van belang die acht dimensies in theologie en in het kerkelijke leven telkens weer tot een synthese samen te brengen. Kerk als Volk van God geïsoleerd zien van de overige dimensies is eenzijdig - zeker in de interpretatie van het Volk van God als zijnde slechts de basis. Eveneens is het eenzijdig wanneer alle nadruk gegeven wordt aan het bisschopsambt - zeker wanneer dat de vorm aanneemt van een juridisch, defensief en verwereldlijkt episcopaat, zoals dat bijv. niet vreemd was aan de Kerk ten tijde van de protestantse reformatie. Belangrijk is dus een theologische synthese van de acht dimensies of kleuren. Deze dimensies worden vaak zichtbaar en ervaarbaar in de SCC's, die immers bewust in het geheel van de r.k. Kerk willen staan. Zo kunnen de SCC's bijdragen aan het tot leven brengen van de authentieke visie op Kerk, zoals Vaticanum II deze heeft verwoord. Voor alle katholieken en dus ook voor de SCC's blijven de acht dimensies of kleuren van de Kerk een spiegel, waardoor zij zich voortdurend dienen laten te inspireren en

indien nodig te laten corrigeren. Ook de SCC's dienen dus aan zelfkritiek te doen.

4) Theologisch fundament van de SCC's: *communio*-ecclesiologie van het Volk van God - met een sacramenteel karakter

Hoe kan men de ecclesiologie van Vaticanum II kort en bondig karakteriseren? Het concilie gaat uit van een *communio*-ecclesiologie en deze vormt het theologische fundament voor de SCC's. Kerk wordt gezien als het Volk van God, waartoe alle gedoopten - leken, ambtsdragers en religieuzen - behoren. Kerk wordt gezien als de gemeenschap met God, de gemeenschap van de gelovigen (*communio fidelium*), de gemeenschap van de gemeenschappen (*communio communiorum, communio ecclesiarum*). Het betreft een geordende en door sacramentele genade bemiddelde *communio* en hier heeft het gewijde ambt zijn theologische plaats. De in de documenten van Vaticanum II ontvouwde *communio*-theologie van het Volk van God baseert zich uiteindelijk op de trinitaire zelfmededeling van de liefde van God in de heilsgeschiedenis. God is de volmaakte *communio* van Vader, Zoon en Heilige Geest. Hij openbaart zich en schenkt deelname aan Zijn trinitaire *communio*. De universele Kerk en de kleine kerkgemeenschappen zijn geroepen die *communio* met God en van mensen met elkaar te realiseren. Juist de SCC's kunnen deze *communio* voor hun deelnemers en hun omgeving heel concreet maken. Juist als *communio* is de Kerk in staat verzoening en gemeenschap tussen mensen en volkeren te bewerken. De Kerk is geroepen teken en instrument van gemeenschap te zijn, zij heeft een sacramentele werking. Het Tweede Vaticaans Concilie formuleert kernachtig en diepzinnig: "In Christus is de Kerk als het ware het sacrament, dat wil zeggen het teken en het instrument, van de innige vereniging met God en van de eenheid van heel het menselijk geslacht" (LG 1).

Binnen de *communio*-ecclesiologie nemen gegevenheden als doopsel, algemeen priesterschap van de gelovigen, participatieve Kerk, charisma's, alle gedoopten als dragers, als subjecten van de Kerk, een grote plaats in.

5) Op weg naar een participatieve Kerk: spanningen en valkuilen voor de SCC's

Het concrete leven kent vaak een zekere weerbaarheid en concrete mensen kunnen getekend zijn door een bepaalde mate van gebrokenheid. Voor de Kerk in al haar gestalten - en we kunnen hierbij o.m. denken aan de SCC's, de parochies, de bisdommen en de wereldkerk - geldt dat zondigheid en traagheid van haar leden het ware gelaat van de Kerk kunnen verduisteren. Door deze en ander factoren kunnen SCC's geconfronteerd worden met spanningen. Het kunnen zowel spanningen betreffen in haar eigen midden, als spanningen in de netwerken waarin zij zich kunnen bevinden. Bij die netwerken kan men denken de relatie van een SCC met andere SCC's, met de parochie, met het bisdom of met de samenleving waar zij deel van uitmaakt. Een drietal van die spanningen willen we in het kort bespreken.

a) Er kunnen spanningen optreden tussen SCC's en andere christenen. Wanneer SCC's hun eigen gebruiken overmatig benadrukken, wanneer zij hun eigen charisma op extreme wijze vormgeven, wanneer zij particularistisch worden, kan het gebeuren dat zij door medechristenen niet begrepen en gewaardeerd worden. Wanneer leden van SCC's zich niet inleven in de leef- en denkwijze van "anderen" en wanneer omgekeerd die "anderen" zich niet voor de spiritualiteit en de visie van SCC-leden openen, zijn onbegrip en spanningen voorgeprogrammeerd. Onderlinge communicatie, het wederzijdse besef en de ervaring dat er binnen het Volk van God vele wegen mogelijk zijn, kunnen bijdragen aan het afbouwen van deze spanningen.

b) Een tweede type van spanningen zijn die tussen de mogelijkheden en het karakter van SCC's en de verwachtingen en reorganisatieplannen van de kerkelijke organisatie. Vanzelfsprekend hebben SCC's een zending naar buiten toe. Voor kleine kerkgemeenschappen geldt immers niet: "*for members only*". Maar dat betekent niet dat SCC's geïnstrumentaliseerd kunnen worden om de problemen op te lossen waar de kerkelijke organisatie voor staat. Problemen als

priestertekort, vergrijzing van het vrijwilligerskader, het gemis aan actieve gelovigen die kleinere parochies kunnen dragen, deze problemen kunnen niet zondermeer door SCC's opgelost worden. Het primaire doel van de SCC's is immers niet het instandhouden van de kerkelijke organisatie, maar de groei van afzonderlijke gelovigen tot bewuste en actieve gelovigen door hen binnen een kleine kerkgemeenschap een "geestelijk en emotioneel thuis" te bieden. Wel dienen volwassen gelovigen zich bewust te zijn van de onvervreembare taken die zij hebben in Kerk en samenleving. Vanzelfsprekend geldt voor SCC's - zoals in de titel van het boek van B.J. Lee en M.A. Cowan wordt verwoord - die dubbele beweging van "*Gathered and Sent*", maar vanwege het kleine aantal SCC's en het eigen karakter van de SCC's zijn de mogelijkheden van de SCC's op het gebied van kerkorganisatie beperkt. Overschat en overvraag de SCC's dus niet, maar wijs hen wel op hun missie ten dienste van Kerk en samenleving.

c) Op de derde plaats kunnen er ook *binnen de SCC's zelf* spanningen optreden. Verschillen in karakter, temperament, leeftijd, visie, behoeftes e.d. kunnen zo van elkaar verschillen dat er interne wrijvingen ontstaan. SCC's hebben een participatief karakter, wat impliceert dat de talenten van alle leden zo goed mogelijk worden gebruikt ten dienste van eigen groep en de opdracht naar buiten toe. Niemand is te groot dat hij niet iets kan ontvangen en niemand is te klein dat hij niet iets kan geven. Dienend leiderschap, conflicthantering en deugden als geduld, bescheidenheid en vastberadenheid zijn nodig om leven en zending van de SCC's in goede banen te leiden.

Harmonie en het voorkomen van spanningen kunnen bevorderd worden wanneer SCC's er bewust naar streven eucharistische gemeenschappen te worden. De zondagse viering van de eucharistie vormt het centrum van het leven van de katholieke geloofsgemeenschappen. Het Tweede Vaticaans Concilie doet de veelzeggende uitspraak, dat de eucharistie "bron en hoogtepunt is van heel het christelijk leven" (*Lumen gentium* § 11). Dit geldt voor SCC-leden en voor niet SCC-leden. Eucharistie

maakt verscheidenheid binnen een eenheid
ervaarbaar, leefbaar en vruchtbaar. De
constitutie over de liturgie van Vaticanum II
vat dit kernachtig samen, door te schrijven dat
de christenen op de dag des Heren samen
komen “om het woord van God te aanhoren en
aan de eucharistie deel te nemen en zo het
lijden, de verrijzenis en de heerlijkheid van de
Heer Jezus te gedenken en dank te brengen aan
God, die hen ‘door de opstanding van Jezus
Christus uit de doden heeft verwekt tot een
nieuw leven van hoop’ (1 Petr 1,3)” (SC 106).
Door als leden van de SCC’s deel te nemen
aan de zondagse Eucharistieviering van de
parochie, van de grotere kerkgemeenschap,
zijn SCC’s goed in staat bij te dragen aan (te
geven aan) de opbouw van de grotere Kerk en
om te ontvangen van de grotere Kerk.

6) Besluit: *Small Christian Community en Universal Church Community: wordt wat je bent!*

In de Handelingen van de apostelen lezen we
over het leven van de eerste
christengemeenschap van Jeruzalem: “Zij
legden zich ernstig toe op de leer der
apostelen, bleven trouw aan het
gemeenschappelijk leven en ijverig in het
breken van het brood en het gebed ... Allen die
het geloof hadden aangenomen waren
eensgezind en bezaten alles gemeenschappelijk
... Zij loofden God en stonden bij het hele volk
in de gunst. En elke dag bracht de Heer er
meer bijeen, die gered zouden worden” (Hnd
2, 42-47). De gemeente van Jeruzalem wist
zich verbonden met de huisgemeente van
Prisca en Aquila (vgl. Rom 16,5), met de

Literatuur:

BENEDIKT XVI, J. Kardinal RATZINGER, Kirchliche Bewegungen und neue Gemeinschaften.
Unterscheidungen und Kriterien, München 2007.

FOITZIK, A., Kirche in Nachbarschaft. Weltkirchliche Impulse zur Gemeindeerneuerung, in: Herder
Korrespondenz 60 (2006) 463-468.

KASKI RAPPORT NR. 540. Als een druppel in het water. Small Christian Communities en
soortgelijke vormen van kerkelijke participatie in de R.-K. Kerk, Nijmegen 2005. (Zie 0170 op
www.stucom.nl)

gemeente in Korinte en de vele andere kleine
gemeentes uit de begindagen van de Kerk. De
vroege Kerk kan huidige *Small Christian
Communities* en de *Universal Church
Community* inspireren om te worden wat zij
zijn, namelijk *communio* met God, met
medechristenen en met andere plaatselijke
kerkgemeentes. De universele Kerk is en wordt
op die wijze een gemeenschap van
gemeenschappen, een *communio
communiorum*, een *communio ecclesiarum*.

In een lange dialoog met bisschoppen in
juni 1999 sprak kardinaal Ratzinger over zijn
ervaring van een nieuwe lente in de Kerk.
Door prof. Heribert Mühlen uit Paderborn was
hij namelijk rond 1970 in contact gekomen met
de charismatische vernieuwing. Hij verheugde
zich daar zeer over en schrijft: “Het was, zo
zou ik willen zeggen, een geschenk, jonge
christenen mee te maken, die van de kracht van
de Heilige Geest doordrongen waren. Te zien
dat de Heilige Geest in een voor de Kerk
moeizame tijd, een nieuwe lente schonk. Hij
wekte bij jongeren de vreugde van het
christen-zijn, schonk hen de ervaring van een
levendig geloof, de vreugde katholiek te zijn
en in de Kerk, het levende Lichaam van
Christus te leven”(Benedikt XVI, 2007, pag.
62).

Moge de ontmoetingen en de reflecties
tijdens dit Pastorale Congres de SCC’s en ons
allen inspireren en bruikbare methodes
aanreiken. Moge het ons helpen om in
bescheidenheid en vastberadenheid te werken
aan een nieuwe lente voor de Kerk in onze
contreien. Dank u voor uw aandacht.

KLEISLER, T.A. / M.A. LEBERT / M.C. MCGUINNESS, *Small Christian Communities: A vision of hope for the 21st century*. Revised and updated, New York, 2003.

LEE, B.J. / M.A. COWAN, *Gathered and Sent. The Mission of Small Church Communities Today*, New York 2003.

MARTENS, G., *Kerk in huis*. Lezing gehouden voor de Mariënborgvereniging, oktober 2003.

VLIET, C.T.M. VAN, *Kerk met twee ogen*. Een katholieke ecclesiologie, Kampen 2001.

VLIET, C.T.M. VAN, *Sentire cum Ecclesia*. Krachtlijnen in de theologie en de spiritualiteit van Yves Congar o.p. (1904-1995). Een erfenis en een opdracht, in: *Internationaal Katholiek Tijdschrift Communio*, 30 (2005) 145-161.

#####

Tot zover de definitief uitgewerkte lezing.

Tijdens het congres werd door de spreker een korte samenvatting uitgedeeld: voorlopige versie, d.d. 29 februari 2008.
Die samenvatting staat hier onder.

KORTE SAMENVATTING

In de huidige samenleving verbinden veel mensen “Kerk” met vergrijzing, kerkverlating en secularisatie. Journalisten die de Kerk slechts van de buitenkant kennen menen - zo zou je kunnen zeggen -, dat grijs de kleur van de Kerk is.

Wie de Kerk echter ook van binnen kent, wie zich laat leiden door het principe “wie gelooft ziet meer”, voor hem of haar is de geloofsgemeenschap een levendig organisme, een veelkleurige Kerk. “Kleur” wordt hier gebruikt als metafoor voor de situatie van de Kerk en voor het diepere wezen van de kerkgemeenschap.

Een gelovige waarneming en duiding van de geschiedenis van de Kerk in de 20ste eeuw laat zien dat de Heilige Geest telkens weer nieuwe ontwikkelingen tot stand brengt.

In de vernieuwingsbewegingen uit de eerste helft van de 20ste eeuw, zoals de Bijbelbeweging, de liturgische beweging, de oecumenische beweging en de sociale beweging, kan men het werken van de Heilige Geest vaststellen. Deze bewegingen zijn uitgemond in het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Deze grote kerkvergadering wordt als het belangrijkste kerkelijke gebeuren

van de vorige eeuw gezien en wordt wel als een geschenk van de Heilige Geest beschouwd. Let wel: bij alle vernieuwingen is “onderscheiding der geesten” en uitzuivering nodig. Ook is er doorzettingskracht nodig, omdat bepaalde geledingen van de Kerk aarzelend staan tegenover het nieuwe en het onbekende. De *small christian communities* zullen dit in hun leven ook tegenkomen.

In mijn lezing wil ik o.a. een viertal thema’s uitwerken:

1) De snelle verbreiding in veel werelddelen van de *small christian communities* (SCC) tijdens de afgelopen twee à drie decennia is een hoopvol gebeuren, en men kan er het werk van de Heilige Geest in herkennen. Het staat in continuïteit met de impulsen die de H. Geest aan het begin van de 20ste eeuw heeft gegeven door de bovengenoemde vernieuwingsbewegingen, door het Tweede Vaticaans Concilie en door het ontstaan en de groei van kerkelijke bewegingen rondom het Concilie als de Charismatische Vernieuwing, de Focolare-beweging, de beweging van San Egidio, de Taizé-beweging etc.

2) Het theologische fundament van de SCC’s vormt de *communio*-ecclesiologie van het Tweede Vaticaans Concilie. Anderzijds geldt

dat de kleine kerkgemeenschappen het gedachtegoed van Vaticanum II juist concreetiseren, erfahrbaar en zichtbaar maken.

3) De acht kleuren of dimensies van de Kerk zoals Vaticanum II deze schildert (zie onder) dienen als basis voor het verstaan en voor de vormgeving van SCC's. Zo worden *small christian communities* werkelijk *communio*'s, die opgewassen zijn tegen de spanningen waarmee ze geconfronteerd kunnen worden, zo wordt de universele kerk een gemeenschap van gemeenschappen, een *communio communiorum*.

4) De waardigheid en de zending van het algemeen priesterschap, waarover christenen krachtens het Doopsel beschikken, wordt in de SCC's concreet en vruchtbaar gemaakt. SCC's dienen naar binnen toe een participatief karakter te hebben en dienen naar buiten toe een uitstraling, een sacramentele werking te hebben. Zoals bij alle nieuwe bewegingen die de Heilige Geest tot stand brengt is er ook bij de SCC's en uitzuivering nodig en is wijsheid en doorzettingsvermogen van groot belang. Door als leden van de SCC's deel te nemen aan de Eucharistieviering van de grotere kerkgemeenschap zijn SCC's goed in staat bij te dragen aan (te geven aan) de opbouw van de grotere Kerk en om te ontvangen van de grotere kerk. SCC's die zich bewust baseren op de H. Schrift en op Vaticanum II vormen een bron van hoop, kunnen het gelaat van de Kerk verjongen en werken als zout in de huidige samenleving en cultuur.

Zie voorts onderstaande opbouw van de lezing

OPBOUW VAN DE LEZING

- 1) Inleiding: Is grijs de "kleur" van de Kerk?
- 2) Voorgeschiedenis en verloop van Vaticanum II in haar betekenis voor de SCC's
 - vernieuwingsbewegingen en groei-problemen
 - het concilie als gebeuren: liturgie, soms heftige discussies en ontmoetingen
- 3) De SCC's geven vorm aan de kleurrijke Kerk van Vaticanum II: acht "kleuren" of dimensies
 - de mysterieuze dimensie
 - de communautaire dimensie
 - de hiërarchisch-apostolische dimensie
 - de laïcale wereldgerichte dimensie
 - de dimensie van de navolging
 - bijzondere navolging door de evangelische raden
 - de eschatologische dimensie
 - de mariale dimensie
- 4) Theologisch fundament van de SCC's: *communio*-theologie van het Volk van God, met een sacramenteel karakter
 - Doopsel en algemeen priesterschap
 - *communio* en sacrament van het heil
- 5) Op weg naar een participatieve Kerk: spanningen en valkuilen voor de SCC's
 - een drietal spanningen...
 - de Eucharistie als bron en hoogtepunt van het leven van de Kerk, ook van de SCC's
- 6) Besluit: *Small Christian Community* en *Universal Church Community*: wordt wat je bent!

SCC = Small Christian Community

*Dr. C.T.M. van Vliet, pastoor en theoloog, is docent systematische theologie aan de Fontys Hogeschool in Amsterdam en aan de priesteropleiding van bisdom Haarlem. Hij is pastoor in Voorhout en auteur van het boek 'Kerk met twee ogen. Een katholieke ecclesiologie'.

Meer lezingen en teksten van het pastoraal congres waar deze lezing onderdeel van was: 0220, 0221, 0223, 0224, 0193 en andere teksten in de rubriek Parochie / Gemeente op www.stucom.nl (ook bereikbaar via www.stucom.nl/parochie).

Dit is document 0222 op www.stucom.nl